

USPJEŠNI MODELI OTPORNOSTI I ODRŽIVOSTI ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA

HRVATSKI ČASNIČKI ZBOR – ZAJEDNICA UDRUGA

Uspješni modeli održivosti i otpornosti civilnog društva

HRVATSKI ČASNIČKI ZBOR – ZAJEDNICA UDRUGA

Kontakti: office@hcz-zu.hr
predsjednik.hczzurh@gmail.com

www.hcz-zu.hr

Hrvatski časnički zbor – zajednica udruga je članica Centra znanja za društveni razvoj u području unapređenja kvalitete življenja hrvatskih branitelja i stradalnika iz Domovinskog rata u okviru Razvojne suradnje s Nacionalnom zakladom za razvoj civilnoga društva.

Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost Hrvatskog časničkog zbora - zajednice udruga i nužno ne izražava stavove Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

SADRŽAJ

Uvod	3
Izvori i načini financiranja udruga	6
Primjeri otpornosti i održivosti	10
Zaključak	13
Izvori	15

UVOD

Demokratska društva karakterizira supostojanje i međusobno uvažavanje značaja djelovanja triju interesnih skupina društva, koji obuhvaća: tzv. Javni sektor (državne institucije, politika, stranke na svim razinama), zatim realni sektor (gospodarstvo, tržište, usluge...) te civilni sektor (organizacije civilnog društva, građanstvo...). **Civilno društvo** jesu građani udruženi u organizacije civilnog društva - bez obzira na njihov pojedinačni status u nekom od ostala dva sektora, koje slobodno i aktivno sudjeluju u kreiranju javnih politika te na taj način djeluju proaktivno na stvaranje okružja, preduvjeta i mogućeg utjecaja na promjenu javnih praksi i politika vezanih uz njihova područja djelovanja.

Novija povijest

Detaljnija istraživanja dovode do daljnjeg razvoja ovog pojma, ali svojevremeno i do preuveličavanja njegove uloge kao ključnog faktora u rješavanju aktualnih društvenih zavrzlama. Nadalje, na institut civilnog društva gledalo se kao na pomodarstvo građana, utopijsku ideju pojedinih demokracija, lijek za previše zaštitnički raspoloženu državu i slično. Od kraja 1980-ih naovamo u definiranju ovog pojma naglašava se sloboda udruživanja, samoorganizacija slobodnih građana, socijalni kapital i socijalna povezanost. Pokušaj da se civilnost izjednači s moralnošću, poštenjem, poštovanjem, su odbačene kao neumjesne, a civilnim se vrlinama smatra aktivno i odgovorno građanstvo.

Razvoj institucija civilnog društva u Hrvatskoj je relativno neistraženo područje. Prvi takvi oblici bile su zaklade i bratovštine u srednjem vijeku. U drugoj polovini 19. stoljeća bogati stanovnici započinju inicijative za otvaranje bolnica, sirotišta, škola i sl. U 20. stoljeću prisutan oblik civilne organiziranosti su zaklade. Važnu ulogu u razvoju civilnog društva na našem teritoriju dale su crkvene organizacije koje su u skladu sa svojim naukom pomagale one u potrebi. Može se reći da su u tom vremenu bogatiji građani prepoznavali postojanje socijalnih potreba i bili dobročinitelji onih u potrebi.

Organizacije civilnog društva nazivaju se dobrovoljnim, neovisnim, neprofitnim, nevladinim ili trećim sektorom. I svaki od tih naziva ističe jedan

aspekt tih organizacija. U svijetu se govori o NGO (nongovernmental) sektoru, no u tom kontekstu valja naglasiti da kada govorimo o nevladinom sektoru ne govorimo o apsolutnoj nepovezanosti vlade i ovih organizacija jer vlada ulaže sredstva u rad neprofitnog sektora, no to ne utječe na aktivnosti same organizacije. Organizacije civilnog društva zapravo surađuju s vladom i u idealnim uvjetima postižu da ona odgovorno ispunjava svoja obećanja. Institucije civilnog društva pronalazimo u demokratskim zemljama utemeljenim na vladavini prava, s razvijenim tržišnim gospodarstvom. Ponekad se na civilno društvo gleda kao na opoziciju aktualnoj vlasti i funkcija *watch dog* (psa čuvara) se u javnosti percipira kao negativna, no evidentno je da civilno društvo igra važnu ulogu osobito u zemljama mlade demokracije.

Organizacije civilnog društva usko se vezuju uz modernu socijalnu državu. Kad govorimo o socijalnoj državi, mislimo na državu koja svojim aktivnostima djeluje u smjeru osiguravanja socijalnog minimuma svim svojim građanima, kao i pružanja drugih vrsta pomoći onima koji si je ne mogu omogućiti sami.

Civilno društvo danas

Civilno društvo odnosi se na sve oblike društvenog djelovanja koje provode pojedinci ili skupine koji nisu ni povezani s državnim tijelima niti njima upravljaju državna tijela. Hrvatsko civilno društvo, odnosno broj registriranih OCD-a i njihov broj članova upućuje na zaključak o izrazito dobrom normativno-pravnom okviru i pozitivnom društvenom okružju za njihovo djelovanje.

Definicija 1

Organizacija civilnog društva jest organizacijska struktura čiji članovi rade u općem interesu kroz demokratski proces, a koja ima ulogu posrednika između tijela javne vlasti i građana.

U članku 15. Ugovora o funkcioniranju Europske unije priznaje se uloga civilnog društva u dobrom upravljanju Europskom unijom (EU). U članku 11. Ugovora o Europskoj uniji naglašava se potreba EU-a za otvorenim, transparentnim i redovitim dijalogom s organizacijama civilnog društva, na primjer, tijekom pripreme prijedloga zakona EU-a.

Primjeri takvih organizacija uključuju:

- socijalne partnere (sindikati i skupine poslodavaca);
- nevladine organizacije (npr. za zaštitu okoliša i potrošača);
- lokalne organizacije (npr. organizacije koje rade s mladima i obiteljima).

Definicija II

Organizacije civilnog društva (OCD) su organizacijske strukture čiji članovi imaju ciljeve i odgovornosti od općeg interesa te koji djeluju kao posrednici između javnih vlasti i građana. Neke od organizacija civilnog društva su: zaklade, udruge, fundacije, ustanove (vrtići, škole, knjižnice i dr.), mjesni odbori.

Udruga u smislu Zakonu o udrugama je svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba, koje se radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode, održivog razvoja te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje tog oblika udruživanja. (Zakon o udrugama, NN 74/14, 70/17, 98/19, 151/22, članak 4.)

Kao što je ranije rečeno, Hrvatsko civilno društvo, odnosno broj registriranih OCD-a i njihov broj članova upućuje na zaključak o izrazito dobrom normativno-pravnom okviru i pozitivnom društvenom okružju za njihovo djelovanje. Bez obzira na prethodnu tvrdnju, treba uvažavati i razlike u stupnju uključenosti i utjecaja OCD-a u cjelokupni sustav i praksu kreiranja javnih politika iz područja njihovog rada.

Govoreći o činjenicama vezanim uz povijesni trenutak ustrojavanja te ratnog i poratnog djelovanja Hrvatskog časničkog zbora - Zajednice udruga - koja je nedvojbeno i prioritetno braniteljska udruga, s više od 95% članstva iz

Domovinskog rata, ali koja je od prvog dana do danas imala i svoju strukovnu obrambeno-sigurnosnu komponentu djelovanja. Prvi, odnosno braniteljski aspekt je odlično integriran, a suradnja s javnim sektorom, odnosno Ministarstvom hrvatskim branitelja, zatim Nacionalnom zakladom za razvoj civilnog društva, regionalnom i lokalnom upravom...) na zavidnoj razini. Nažalost, suradnja HČZ-ZU s nadležnim tijelima središnje državne vlasti nadležnim za funkcioniranje obrambeno-sigurnosnog sustava ne funkcionira. Iako za to postoji zakonski okvir (čl. 11. ZoU i čl. 7. ZoSDS), na naša višegodišnja i višestruko opetovana traženja na nailazimo na sugovornika i razumijevanje čelnih dužnosnika nadležnih državnih institucija.

IZVORI I NAČINI FINANCIRANJA UDRUGA

Suradnja s udrugama u provedbi javnih politika najčešće se očituje kroz različite oblike financijske i nefinancijske podrške koje tijela javne vlasti pružaju projektima i programima od interesa za opće dobro.

Imajući u vidu vrlo visoka izdvajanja te sve naglašenije zahtjeve transparentnosti i odgovornosti trošenja sredstava poreznih obveznika na ovome području, Vlada Republike Hrvatske je, ispunjavajući obveze koje proizlaze iz novog Zakona o udrugama, na sjednici održanoj 5. ožujka 2015. godine donijela **Uredbu o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge (Narodne novine 26/2015, 37/2021).**

Temeljem Uredbe, Ured za udruge je izradio **Priručnik za postupanje u primjeni Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge.** Priručnik je izrađen kao uputa svim javnim institucijama koje dodjeljuju financijske i nefinancijske podrške iz javnih izvora za projekte i programe od interesa za opće dobro koje provode udruge, ali i druge organizacije civilnog društva.

Stoga se udruge danas dobrim dijelom financiraju putem programa i projekata za koje institucije procijene da su od interesa za opće dobro u RH, a takvi projekti mogu se financirati iz:

- Državnog proračuna
- Proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
- Fondova Europske unije
- Drugi javni izvori financiranja

Osim navedenih javnih izvora udruge svoj rad mogu financirati i putem:

- Društvenog poduzetništva
- Članarine
- Samofinanciranja

Društveno poduzetništvo i članarine smatraju se i modelima samofinanciranja.

Većina udruga u Republici Hrvatskoj i dalje ovisi o javnim izvorima financiranja.

Društveno poduzetništvo

Društveno poduzetništvo u Hrvatskoj relativno je novi način poslovanja koji spaja poduzetništvo s društvenom odgovornošću i načelima zaštite prirode i okoliša.

„Društveno poduzetništvo pri djelovanju u obzir uzima ljude, planet i profit pružajući pri tome inovativna rješenja postojećih društvenih problema. Upravo zbog toga društveno poduzetništvo često ide ruku pod ruku s procesima društvenih inovacija koje su usmjerene na unapređenje života ljudi promoviranjem društvenih promjena“.

Zadatak društvenog poduzetnika je prepoznati probleme u društvu i pronaći nove načine njihova rješavanja. Kako bi se došlo do društvenih promjena potrebno je utjecati na promjenu sustava uvjeravanjem čitavog društva u poduzimanje novih koraka. Tako da možemo reći kako društveni poduzetnici teže mijenjanju zajednica i društva u cjelini.

Društveno poduzeće u Hrvatskoj, kao takvo, nije zakonski definirano, ali može se obavljati unutar pravnih oblika djelovanja kao što su: trgovačko društvo, zadruga, obrt, udruga ili ustanova. Iako ne postoje direktni poticaji za razvoj društvenog poduzeća, ipak se razvoj društvenog poduzetništva potiče osiguravanjem sredstava iz različitih fondova i natječaja.

Samofinanciranje

Samofinanciranje je po definiciji financiranje iz sredstava koje stvara sama organizacija.

Organizacije civilnog društva koriste strategije samofinanciranja kako bi ostvarile prihode za financiranje svoje misije. Samofinanciranje je reakcija na trenutačnu paradigmu financiranja, prema kojoj se organizacije natječu za ograničen dio postojećih vladinih i filantropskih resursa iz nacionalnih i međunarodnih izvora. Zato mnoge organizacije snažno ovise o kratkoročnom financiranju temeljenom na projektima i ne mogu usmjeriti pozornost na vlastiti dugoročan, strateški razvoj. Kroz samofinanciranje, organizacije civilnog društva mogu povećati svoju dugoročnu održivost i neovisnost stvaranjem vlastitih resursa kao nadopune potpori javnih i privatnih donatora.

Postoji nekoliko vrsta aktivnosti samofinanciranja:

- **Članarina:** ostvarivanje prihoda kroz članarinu za članove ili korisnike organizacije, a koja se ne smatra naknadom za neki proizvod, uslugu ili drugu korist koju organizacija pruža svojem članstvu.
- **Naknade za usluge:** ostvarivanje prihoda od neke postojeće vještine ili stručnog znanja organizacije pružanjem usluga klijentima u javnom ili privatnom sektoru (npr. organizacija pruža konzultantske usluge poslovnim tvrtkama ili lokalnoj upravi).
- **Prodaja proizvoda:** prodaja proizvoda nastalih u okviru projekata organizacije (npr. knjige ili druge publikacije); prodaja poklonjenih proizvoda po skupljaj cijeni; proizvodnja i prodaja novih proizvoda (npr. majica, šalica).

- **Korištenje nepokretne i pokretne imovine:**

iznajmljivanje nekretnina organizacije, prostora i objekata, opreme itd. kad se ne koriste za aktivnosti vezane za misiju.

- **Korištenje nematerijalne imovine:**

npr. ostvarivanje prihoda od patenata ili drugih oblika intelektualnog vlasništva udruge ili odobravanjem prodaje proizvoda s imenom/ugledom udruge.

- **Ulagačke kamate:** pasivna ulaganja kao što su oročenja i zajednički fondovi ili druge složenije financijske transakcije (npr. burzovne transakcije).

Izvor: https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/zakonski_okvir.pdf

Pitanje je da li je udrugama kao HČZ – ZU, po navedenim metodama, samofinanciranje moguće i provesti.

Donacije i sponzorstvo

Financiranje udruga civilnog društva iz javnih izvora te putem fondova djeluje kao dobro i kvalitetno rješenje. No pojedine udruge, zbog strukture članstva, prije svega starosne, iscrpljene su pritiscima vezanim uz provedbu i izvješćivanje.

Iako je takvo financiranje djelomično ojačalo pojedine organizacije civilnog društva, to predstavlja poseban problem u udrugama kojima takva aktivnost nije osnovna djelatnost – djelokrug rada i interesa.

U zemljama EU kao i okruženja mnoge se organizacije civilnog društva financiraju putem javnih izvora, donacija i pokroviteljstva (sponzora).

Dok se iz **donacija** najčešće financiraju humanitarne i neprofitne organizacije kojima je misija pružanje pomoći osobama u potrebi, **sponzorstvo** se odnosi na davanje novčanih ili drugih sredstava za održavanje priredbi ili potporu udrugama, a podrazumijeva protuuslugu za dodijeljena sredstva u obliku promoviranja i reklamiranja sponzora.

U kontaktima sa vodstvima udruga koje djeluju na području EU i u zemljama u okruženju, a temeljno područje rada im je isto ili slično našem (udruge pričuvnih časnika) djeluju u okviru ministarstva obrane ili se financijski čvrsto oslanjaju na ministarstvo kao jedini izvor prihoda.

PRIMJERI OTPORNOSTI I ODRŽIVOSTI

U Republici Hrvatskoj nema udruga koje su po svom području djelovanja slične Hrvatskom časničkom zboru – zajednici udruga.

Stoga je teško ili nemoguće naći dobre primjere otpornosti i održivosti s kojima bi komparirali način djelovanja i financiranja HČZ-ZU.

Ukoliko osim područja djelovanja uzmemo u obzir i činjenicu da smo kao zajednica udruga sačinjeni od udruga članica čije je članstvo većim dijelom i braniteljska populacija, kao dobar primjer održivosti možemo navesti:

Braniteljske zadruge

Braniteljska socijalno-radna zadruga osniva se radi ostvarivanja psihosocijalnog osnaživanja, zdravstvene rehabilitacije, reintegracije njezinih članova u društvo te uključivanja u radne i gospodarske procese članova s umanjenom radnom sposobnošću te nezaposlenih osoba.

Braniteljska socijalno-radna zadruga osniva se sukladno člancima 154.-156. Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/17, 98/19, 84/21) radi ostvarivanja psihosocijalnog osnaživanja, zdravstvene rehabilitacije, reintegracije njezinih članova u društvo te uključivanja u radne i gospodarske procese članova s umanjenom radnom sposobnošću te nezaposlenih osoba.

Osim obavljanja socijalno-radnih aktivnosti, braniteljsku socijalno-radnu zadrugu karakterizira i specifično članstvo koje čini najmanje dvije trećine osnivača ili članova koji su hrvatski branitelji iz Domovinskog rata, hrvatski ratni vojni invalidi iz Domovinskog rata, članovi obitelji smrtno stradalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata, članovi obitelji nestalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata, djeca hrvatskih ratnih vojnih invalida iz Domovinskog rata ili djeca dragovoljaca iz Domovinskog rata.

Neki od dobrih primjera otpornosti i održivosti organizacija civilnog društva

1. SLAP – UDRUGA ZA KREATIVNI RAZVOJ

Vrste samofinanciranja:

1. Naplata usluga	Kroz Trenerski centar, Slap pruža trenerske i konzultantske usluge udrugama, lokalnoj samoupravi i tvrtkama na području organizacijskog razvoja, osmišljavanja projekta, razvoja ljudskih potencijala, organizacijskoga i financijskog upravljanja, međusektorske suradnje, socijalne promidžbe, održivosti, socijalnoga i neprofitnog poduzetništva.
2. Prodaja proizvoda	Slap je dizajnirao i razvio proizvodnu tehnologiju proizvodnje pletiva koje ručno izrađuju nezaposlene žene. Promidžba proizvoda nije još pokrenuta, ali planirano je da će se prodavati u odabranim trgovinama diljem zemlje. Prodaja knjiga koje udruga izdaje čini malen dio prodaje.

2. UDRUGA SLIJEPIH

Vrste samofinanciranja:

1. Članarina	Udruga prikuplja godišnju članarinu od osnivanja. Članarina je obvezna i simbolična.
2. Naplata usluga	Zelena akcija pruža usluge drugim udrugama koje planiraju organizirati događanja. Zelena akcija brine se za organizaciju i logistiku događanja te naplaćuje tu uslugu.
3. Prodaja proizvoda	Zelena akcija prodaje različite promotivne materijale sa svojim logotipom.
4. Iznajmljivanje imovine	Zelena akcija je dobila dugoročan najam ljetovališta na otoku Šolti. Prostor je renoviran i udruga ga može iznajmiti drugim klijentima za različita događanja

3. ZELENA AKCIJA

Vrste samofinanciranja:

1. Članarina	Udruga prikuplja obveznu članarinu od svojega osnutka. Prihodi se raspodjeljuju na najsiromašnije članove u obliku različitih vrsta pomoći.
2. Prodaja proizvoda	Udruga zapošljava svoje članove u proizvodnji igračaka, ukrasa i predmeta od drva ručno bojenih ekološkim bojama. Domaći umjetnici donirali su zbirku slika koje su reproducirane na božićnim čestitkama što se prodaju svake godine, većinom lokalnim tvrtkama. U suradnji s lokalnim kazalištem, udruga je proizvela CD s pričama i radijskim dramama. CD-ovi se besplatno šalju članovima udruge te se prodaju školama i drugim ustanovama.

Izvor: file:///C:/Users/Sandra/Desktop/hvidra/5_prikaza_slucajeva.pdf

4. UDRUGA SRCE – ZELINA

Vrste samofinanciranja:

- U veljači 2013. godine, u sklopu Turističkog ureda Sv. Ivana Zeline otvorena je Suvenirnica u kojoj Udruga Srce prodaje svoje radove, a dostupni su i u "Srčekovoj škrinjici" - prodajnom prostoru u Kući podrške Srčko.
- Kako bi proširili izvore samofinanciranja i samoodrživosti potpisali smo Ugovor o otkupu električne energije sa Hrvatskim operaterom tržišta energijom d.o.o. na rok od 14 godina. Ugovorom se regulira otkup električne energije koja će biti proizvedena u postrojenju "Solarna elektrana Srce" lociranom na krovu našeg objekta te na južnoj strani ograde, otvorene u studenom 2013.

Izvor: <https://www.udruga-srce-zelina.hr/hr/udruga/o-nama/>

Važno je napomenuti kako prema indeksu održivosti organizacija civilnog društva iste ne ostvaruju značajne prihode od samofinancirajućih aktivnosti.

ZAKLJUČAK

Analizirajući otpornost i održivost organizacija civilnog društva nailazimo na navode problema s kojima se organizacije u današnje vrijeme suočavaju uslijed brojnih kriza. No upravo u kriznim vremenima, organizacije civilnog društva su se pokazale kao organizacije koje su prve spremne pomoći. To je samo još jedan od dokaza koliko su OCD-i potrebni društvu.

Svakako je važno naglasiti kako, bez obzira na niz dobrih primjera iz prakse, a prema Indeksu održivosti organizacija civilnoga društva iste ne ostvaruju značajne prihode od samofinancirajućih aktivnosti.

Hrvatski zakonski okvir povoljan je za komercijalne aktivnosti organizacija civilnog društva - takve su aktivnosti izričito zakonski dopuštene i ne oporezuju se. Organizacije civilnog društva oslobođene su plaćanja korporativnog poreza na prihode ostvarene kroz komercijalne aktivnosti, osim ako time ne stječu "neopravdanu povlasticu na tržištu" (iako u

hrvatskom zakonodavstvu ne postoji jasna definicija kriterija neopravdane povlastice).

U Republici Hrvatskoj organizacije civilnog društva i dalje najveće prihode ostvaruju financiranjem iz javnih izvora.

U zemljama EU kao i okruženja mnoge se organizacije civilnog društva financiraju putem javnih izvora, donacija i pokroviteljstva (sponzora).

Dok se iz donacija najčešće financiraju humanitarne i neprofitne organizacije kojima je misija pružanje pomoći osobama u potrebi, sponzorstvo se odnosi na davanje novčanih ili drugih sredstava za održavanje priredbi ili potporu udrugama.

U ranijem poglavlju "Civilno društvo danas" naglašena je specifičnost djelovanja naše udruge, od kojih prvu vezanu uz braniteljsku populaciju iz Domovinskog rata, možemo ocijeniti izrazito pozitivnim ocjenama, jer je normativno-pravno i provedbeno dobro riješena. U tom segmentu postoji potpuno razumijevanje i uvažavanje prijedloga civilnog sektora od strane javnog, i obrnuto. Potpuno je drugačija situacija kada govorimo o pokušajima našeg djelovanja kao strukovne OCD u području obrambeno-sigurnosnog sustava. Stoga možemo ponoviti već ranije rečeno. Kao primjer dobre prakse ne treba izmišljati neki novi model prakse, već samo primijeniti iskustva i prakse do kojih dolazimo u kontaktima prilikom obavljanja preuzetih obveza u ime Republike Hrvatske, a odnose se na članstvo u CIOR-u (članice su časničke udruge iz 35 NATO i partnerskih država) i Gaminger inicijativi (članice su časničke udruge iz 35 NATO i partnerskih država). Nakon brojnih održanih sastanaka, ili onih koje smo zatražili ali su bez pozitivnog odgovora dijela središnjih državnih institucija, u narednom periodu očekujemo razumijevanje i konkretne pomake, kojima bi uz postojeće potpore MHB-a, dobili i dugoročno održive potpore Ministarstva obrane, Ministarstva unutarnjih poslova, i drugih. Slične inozemne udruge časnika koje su udružene u CIOR i/ili Gaminger inicijativu u pravilu su dijelom ili u cijelosti vezane uz proračune njihovih ministarstava obrane.

U udrugama kao HČZ-ZU koja za članice ima udruge i zajednice udruga na lokalnoj i županijskoj razini, teško je provesti samofinanciranje po modelima kao što su prodaja robe i usluga. Dijelom zbog ustroja i dobne strukture članstva, a dijelom zato što zajednica očekuje da usluge OCD-a budu besplatne.

IZVORI

- Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge
- Udruga djece poginulih i nestalih hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata
- HVIDR-a RH
- Sunce, Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj
- Fotografija naslovnice: Grafička zbirka NSK, zbirka razglednica
Prava: Javno dobro